

BOLALARDA EKOLOGIK KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARNING AHAMIYATI

Axmedova Dilnoza Ilyosovna

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va
mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning
malakasini oshirish instituti mustaqil
tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik kompetensiyani shakllantirishda interfaol metodlardan foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Interfaol o'qitish texnologiyalarining bolalarning ekologik tafakkuri, kuzatuvchanligi, mustaqil fikrlashi va tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatini rivojlantirishdagi roli tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: ekologik kompetensiya, interfaol metod, maktabgacha ta'lim, ekologik tarbiya, o'yin texnologiyasi, bolalar rivoji. ekologik kompetensiya, interfaol metod, ekologik tarbiya, maktabgacha ta'lim, o'yin texnologiyalari, muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyat.

Bugungi kunda ekologik muammolarning kuchayib borishi jamiyat oldida yangi vazifalarni qo'yadi. Shu nuqtai nazardan, insonda ekologik madaniyat va kompetensiyani shakllantirish jarayoni erta yoshdan, ya'ni maktabgacha ta'lim bosqichidan boshlanishi zarur. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bu jarayonni samarali tashkil etishda interfaol metodlardan foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi.

Ekologik kompetensiya — bu bolaning tabiat haqidagi bilim, ko'nikma va amaliy faoliyatni ongli ravishda qo'llay olish, atrof-muhitga nisbatan ijobiy munosabatda bo'lish qobiliyatidir. Bu kompetensiyani shakllantirishda an'anaviy uslublar bilan bir qatorda interfaol metodlardan foydalanish yuqori natija beradi. Ekologik kompetensiya bolaning tabiatni anglash, ekologik bilim, ko'nikma va qadriyatlarni egallash hamda ularni kundalik hayotda ongli tarzda qo'llay olish qobiliyatidir.

U quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

Bilish kompetensiyasi: atrof-muhit, o'simlik va hayvonot dunyosi haqidagi bilimlarni egallash.

Amaliy kompetensiya: o'rganilgan bilimlarni amalda qo'llash, tabiatni asrash faoliyatida ishtirok etish.

Ijtimoiy-kommunikativ kompetensiya: tabiatni asrashga oid g'oyalarni boshqalar bilan baham ko'ra olish, ekologik madaniyatni targ'ib etish.

Emotsional-axloqiy kompetensiya: tabiatga mehr, g'amxo'rlik, javobgarlik hissini shakllantirish.

Interfaol metodlar ta'lim jarayonida bolani faol ishtirokchi sifatida jalb etadigan, ularning fikrlash, kuzatish, savol berish va muammoga yechim topish qobiliyatlarini rivojlantiruvchi o'qitish usullaridir. Interfaol metodlar bolaning bilish faoliyatini faollashtiruvchi, uni o'rganish jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiruvchi o'qitish usullaridir. Ular bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantiradi, muloqot ko'nikmasini oshiradi, ekologik masalalarga ijodiy yondashishni o'rgatadi, o'rganilgan bilimlarni amaliyotda qo'llashga imkon yaratadi.

Interfaol metodlar bolalarda ekologik tafakkurni shakllantiradi, amaliy faoliyatga undaydi, tabiat bilan muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi, ijodkorlik va mustaqil fikrlashni

rag'batlantiradi. Bu metodlar natijasida bola tabiatni faqat o'rganmaydi, balki uni asrash zarurligini his etadi.

XXI asrda insoniyat duch kelayotgan asosiy muammolardan biri — bu ekologik inqirozdir. Tabiatga nisbatan beparvo munosabat, resurslardan oqilona foydalanmaslik natijasida ekologik muvozanat buzilmoqda. Shu sababli yosh avlodni ekologik madaniyat ruhida tarbiyalash davlat miqyosida dolzarb vazifaga aylangan. Maktabgacha yosh davr shaxsning ekologik tafakkuri shakllanadigan eng muhim bosqichdir. Bolaning tabiatga mehr bilan qarashini, uni qadrlashni o'rgatish uchun pedagoglar zamonaviy, faol ishtirokiga asoslangan interfaol metodlardan foydalanishlari zarur.

Ekologik tarbiyada qo'llaniladigan interfaol metodlar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik kompetensiyani shakllantirishda samarali natija beradi:

“Aqliy hujum” metodi: bolalar “Tabiatni qanday asrash mumkin?” kabi savollarga javob topadilar, o'z fikrlarini erkin ifoda etadilar.

“Rol o'yinlari”: “Eko-qahramonlar”, “Tabiatni asraymiz” kabi sahna o'yinlari orqali ekologik muammolarga badiiy yondashuv shakllantiriladi.

“Klaster” metodi: o'quvchilarning ekologik tushunchalarini tizimlashtirishda yordam beradi (masalan, “Havo”, “Suv”, “Yer” kabi klasterlar).

Loyiha metodi: “Yashil burchak”, “Gul ekamiz”, “Chiqindilarsiz kun” kabi kichik ekologik loyihalar amalga oshiriladi.

“Debat” va “Munozara” metodlari: bolalar ekologik muammolar haqida o'z fikrini bildirish, dalillar keltirish, eshitishni o'rganadilar.

“Sayohat mashg'ulot”: tabiat qo'ynida kuzatuv o'tkazish, o'simliklar, hasharotlar yoki suvning ahamiyatini amalda tushuntirish.

Interfaol metodlar orqali bola o'zini tabiatning bir qismi sifatida his qiladi, ekologik vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishni o'rganadi.

Ekologik kompetensiyaning shakllanish mexanizmi. Bolalarda ekologik kompetensiya birdaniga shakllanmaydi. Bu jarayon bilish – his etish – amaliy faoliyat ketma-ketligi asosida rivojlanadi:

Bilish bosqichi: bola tabiat hodisalari haqida elementar bilimlarni oladi.

Hissiy bosqich: tabiatga nisbatan hissiy munosabat (hayrat, mehr, qiziqish) shakllanadi.

Amaliy bosqich: bola o'z xatti-harakatlari orqali tabiatni asrashda ishtirok eta boshlaydi.

Interfaol metodlar aynan shu uch bosqichni birlashtirib, ekologik kompetensiyaning tabiiy shakllanishini ta'minlaydi. Interfaol metodlar suhbat, muloqot, hamkorlik va tahlil asosidagi o'qitish jarayonidir. Pedagogik jihatdan interfaol metodlar faollik tamoyili (bola o'quv jarayonining markazida bo'ladi), hamkorlik tamoyili (bola – bola, bola – tarbiyachi o'rtasida muloqot shakllanadi), refleksiya tamoyili (bola o'z bilimini baholashni o'rganadi), ijodkorlik tamoyili (har bir faoliyat jarayonida yangi fikr, yangi yechim izlanadi) asoslanadi.

Ekologik kompetensiyani rivojlantiruvchi interfaol metodlarning tahlili:

a) Loyiha metodi. Maqsadi: bolalarni ekologik muammolarni amaliy yechimini topishga o'rgatish. Misol: “Mening daraxtim”, “Chiqindilarsiz kun”, “Toza havo uchun” kabi loyihalar. Natijasi: bola ekologik mas'uliyatni his qiladi, o'z xatti-harakatlari bilan tabiatni asrashga o'rganadi.

b) Ekologik o'yin texnologiyalari. Tabiat haqidagi o'yinlar (“Gullar olami”, “Hayvonni top”, “Suvni tejaymiz”) orqali bola o'rganadi va eslab qoladi. O'yin orqali o'rganilgan bilimlar uzoq muddatli xotirada mustahkamlanadi.

c) Muammoli ta'lim metodi. Bola oldiga ekologik muammo qo'yiladi: masalan, "Nega daraxtlarni kesish mumkin emas?" Bola tahlil qiladi, fikr yuritadi, dalil keltiradi — natijada ekologik tafakkur shakllanadi.

d) Interfaol suhbat va debat. Guruhda ekologik muhokama o'tkaziladi. Bu metod bolalarda o'z fikrini himoya qilish, boshqalarni tinglash va xulosa chiqarish ko'nikmasini rivojlantiradi.

e) Sayohat darslari. Tabiat qo'ynida o'tkaziladigan kuzatuvlar (park, bog', o'rmon) bolalarda tabiat bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqot o'rnatadi. Natijada ekologik bilimlar hayotiy tajriba bilan boyiydi.

Interfaol metodlardan foydalanishning psixologik ahamiyati Bolalar o'z his-tuyg'ularini ifoda etishni o'rganadi. Tabiatni sevish, unga g'amxo'rlik qilish hissi kuchayadi. Tabiatga nisbatan mas'uliyat hissi — ichki motivatsiyaga aylanadi.

Guruhda ishlash orqali ijtimoiy muloqot, hurmat, hamkorlik ko'nikmalari rivojlanadi. Interfaol metodlardan samarali foydalanishda pedagog yo'naltiruvchi, tashkilotchi va hamkor sifatida ishtirok etadi. U bolalarda ekologik qiziqishni uyg'otadi, muammoli vaziyatlar yaratadi, har bir bolaga o'z fikrini bildirish imkonini beradi, faoliyat natijalarini birgalikda tahlil qiladi.

Xulosa qilib aytganda, bolalarda ekologik kompetensiyani shakllantirishda interfaol metodlarning ahamiyati beqiyosdir. Bu metodlar ta'lim jarayonini jonlantiradi, bolalarda tabiatga mehr va mas'uliyatni uyg'otadi, ekologik ongni rivojlantiradi. Maktabgacha ta'lim muassasalari pedagoglari o'z faoliyatlarida interfaol metodlardan muntazam foydalanish orqali ekologik tarbiyani yanada samarali yo'lga qo'yishlari mumkin.

Interfaol metodlar maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik kompetensiyani shakllantirishning eng samarali vositalaridan biridir. Ular ta'lim jarayonini qiziqarli, mazmunli va bolalar uchun esda qolarli qiladi. Shuningdek, bola tabiatga nisbatan mehr, javobgarlik va ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishni o'rganadi. Pedagoglar interfaol metodlarni tizimli ravishda qo'llab, ekologik ta'limni zamonaviy yondashuvlar asosida olib borsalar, ekologik ongli, mas'uliyatli, tabiatni sevuvchi avlodni tarbiyalashga erishadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yashil makon" umummilliy loyihasini amalga oshirish to'g'risidagi qarori.
2. "Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik tarbiya dasturi", Toshkent, 2023.
3. Tursunova X. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish metodikasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.
4. Qodirova O. Interfaol metodlar orqali bolalarda ekologik ongni rivojlantirish. – Ilmiy maqola, 2021.
5. Valiyeva F.R., Sharipova G.N. Innovative technologies in improving the management of preschool educational organizations//International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE) DOI:10.9756/INTJECSE/V14I5.94 ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 05 2022
6. Abdullayeva N.Sh. Leader competency and its specific characteristics in managing the school education system// American Journal Of Social Sciences And Humanity Research eISSN:2771-2141Pages:152-158|Crossref DOI:https://doi.org/10.37547/ajsshr/Volume04Issue02-23 Published Date: 2024-02-29http://theusajournals.com/index.php/ajsshr/article/view/2548
7. Abdullayeva N.Sh. Improving the preschool education system on the basis of cluster technologies// Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation, B. 36872-36886 2021 y